

„FÉLIDŐBEN” – EREDMÉNYEK ÉS PERSPEKTÍVÁK

Az MTA Tantárgy-pedagógiai Kutatási program
Bölcsészeti és társadalomtudományi munkacsoportjának
konferenciája és szakmai vitája

MTA Szegedi Területi Bizottság Székháza

2018. október 17.

KUTATÓCSOPORT BEMUTATÓK

ABSZTRAKTOK

A kiadvány megjelentetését
az MTA Tantárgy-pedagógia Kutatási Programja
támogatta.

Szerkesztette:
Bánréti Zoltán
Jancsák Csaba
Kósa Maja
Képiró Ágnes

ISBN 978-963-508-892-8 [print]

ISBN 978-963-508-892-8 [online, pdf]

Kiadta: MTA–SZTE ETKK – Belvedere Meridionale, 2018

Tartalom

A munkaülés programja	7
A Magyar Tudományos Akadémia Tantárgy-pedagógiai Kutatási Program Bölcsészeti és társadalomtudományok munkacsoportja.....	9
Az MTA Tantárgy-pedagógiai Kutatócsoportjai a bölcsészet és társadalomtudományok terén.....	10
A KUTATÓCSOPORTOK MUNKÁJÁRÓL	11
Szemtanúkkal készült videointerjúk alkalmazása valamint hozzáadott értéke a történelem és állampolgári ismeretek tanításában (JANCSÁK CSABA)	13
MTA-ELTE Digitális Írástudás és Irodalomoktatás Kutatócsoport (MOLNÁR GÁBOR TAMÁS)	19
AZ MTA-DE Idegen Nyelvi Oktatás Kutatócsoport munkája (POLONYI TÜNDE).....	23
MTA-PPHF Valláspedagógiai Szakmódszertani Kutatócsoport – FÜGEFA MŰHELY (KOVÁCS GUSZTÁV).....	28
MTA-NYTI NyelvEsély Szakmódszertani Kutatócsoport (BARTHA CSILLA)	31
ABSZTRAKTOK.....	34

JANCSÁK CSABA: Kutatási tényeken alapuló tananyagfejlesztés az MTA–SZTE Elbeszélő Történelem és Történelemtanítás Kutatócsoportban.....	37
KÓSA MAJA : Tanárok és egyetemi hallgatók történelemről és történelemtanításról alkotott nézetei	39
MOLNÁR GÁBOR TAMÁS: Digitális szövegkultúra a középiskolai irodalomtanításban és a magyartanárképzésben.....	41
GONDA ZSUZSA: Digitális olvasás és szövegfeldolgozás az irodalomórán és azon túl	42
POLONYI TÜNDE ÉVA: HANNA – angol digitális nyelvoktató tananyag.....	44
SZABÓ FRUzsINA: Nyelvérzék és hátrányos helyzet.....	49
LAKATOS PÉTER: "Tanárnéni is tud cigányul?" Egy romani - magyar pedagógus szótár nyelvi kísérletének eredményei	53

*Az oktatáskutatás területén – az orvoslás mintájára –
akkor járunk el helyesen, ha a legapróbb részletekig
tanulmányozzuk a tanítási-tanulási folyamatokat,
és olyan beavatkozásokra teszünk javaslatot,
amelyekről tudományos eszközökkel bizonyítani lehet,
hogy azok a kívánt eredményekhez vezetnek.*

LOVÁSZ LÁSZLÓ AZ MTA ELNÖKE

A munkaülés programja

10.00 –11.00 regisztráció

11.00–11.10 Megnyitó, Köszöntők

GELLÉN KLÁRA oktatási rektorhelyettes

Szegedi Tudományegyetem

PATKÓS ANDRÁS elnök

MTA Tantárgy-pedagógiai Program

BÁNRÉTI ZOLTÁN elnök

MTA TTP Bölcsészeti és társadalomtudományi

munkacsoport

11.10–12.00 MTA-SZTE Elbeszélte Történelem és Történelemtanítás Kutatócsoport

JANCSÁK CSABA: Oktatáskutató tényeken alapuló tananyagfejlesztés az MTA–SZTE Elbeszélte Történelem és Történelemtanítás Kutatócsoportjában (25p)

KÓSA MAJA: Tanárok és egyetemi hallgatók történelemről és történelemtanításról alkotott nézetei – kutatási eredmények (15)

Vita 10p

12.00–12.50 MTA-ELTE Digitális Írástudás és Irodalomtanítás Kutatócsoport

MOLNÁR GÁBOR TAMÁS: Digitális szövegkultúra a középfokú irodalomtanításban és a magyartanárképzésben. (25p)

GONDA ZSUZSA: Digitális szövegfeldolgozási módszerek és eszközök az irodalomtanításban – iskolai kísérletek eredményeinek a tükrében. (15p)

Vita (10p)

12.50–13.30 Ebédszünet

13.30–14.20 MTA–DE Idegen Nyelvi Oktatás Kutatócsoport

POLONYI TÜNDE ÉVA: Digitális idegen nyelvi tananyag osztálytermi környezetben (25p)

SZABÓ FRUZZSINA: Idegennyelv-tanítás és tanulás hátrányos helyzetű tanulók körében: 12 évesekkel felvett nyelvérzék teszt módszertani implikációi (15p)

Vita (10p)

14.20–14.30 Szünet

14.30–15.20 MTA–PPHF Valláspedagógiai Szakmódszertani Kutatócsoport

KOVÁCS GUSZTÁV: A hitoktatás szakmódszertani megújulásának perspektívái (25p)

SÍPOS EDIT: A Kett-módszer szerepe a hitoktatás megújításában (15p)

Vita (10p)

15.20–16.10 MTA–NYTI NyelvEsély Szakmódszertani Kutatócsoport

BARTHA CSILLA: Szociokulturális változatosság, reflexivitás és partnerség a tanulásban és tudásformálásban (25p)

LAKATOS PÉTER: „Tanárnéni is tud cigányul?” Egy romani–magyar pedagógus szótár nyelvi kísérletének eredményei (15p)

Vita (10p)

16.10–17.00 Diskusszió és eszmecsere Program következő évi feladatairól

**A Magyar Tudományos Akadémia
Tantárgy-pedagógiai Kutatási Program
Bölcsészeti és társadalomtudományok
munkacsoportja**

BÁNRÉTI ZOLTÁN (munkacsoport-vezető)

MARGÓCSY ISTVÁN (munkacsoport-vezető)

BARTHA CSILLA (jelnyelvtanítás)

JANCSÁK CSABA (történelemtanítás)

KOVÁCS GUSZTÁV (hitoktatás)

MOLNÁR GÁBOR TAMÁS (anyanyelvi oktatás – szövegértés)

POLONYI TÜNDE (idegennyelv-tanítás)

**Az MTA Tantárgy-pedagógiai
Kutatócsoportjai a bölcsészet
és társadalomtudományok terén**

**MTA-SZTE Elbeszélt Történelem és Történelemtanítás
Kutatócsoport**

(vezetője: JANCSÁK CSABA)

A kutatócsoport honlapja: <http://eyewitness.hu>

**MTA-ELTE Digitális Írástudás és Irodalomtanítás
Kutatócsoport**

(vezetője: MOLNÁR GÁBOR TAMÁS)

A kutatócsoport honlapja: <http://diio.hu/>

MTA-DE Idegen Nyelvi Oktatás Kutatócsoport

(vezetője: POLONYI TÜNDE ÉVA)

A kutatócsoport honlapja: <http://inyelv.unideb.hu/>

**MTA-PPHF Valláspedagógiai Szakmódszertani
Kutatócsoport**

(vezetője: KOVÁCS GUSZTÁV)

A kutatócsoport honlapja:

<http://fugefamuhely.hu/index.php>

MTA-NYTI NyelvEsély Szakmódszertani Kutatócsoport

(vezetője: BARTHA CSILLA)

A kutatócsoport honlapja:

<http://mta-tkk.hu/nyelvesely/>

A KUTATÓCSOPORTOK MUNKÁJÁRÓL

Szemtanúkkal készült videointerjúk alkalmazása valamint hozzáadott értéke a történelem és állampolgári ismeretek tanításában (MTA–SZTE ETTK)

Jancsák Csaba

A megoldandó oktatási/pedagógiai probléma és jelentősége a magyar társadalom számára

A legutóbbi években történt ifjúságkutatások bizonyították, hogy a családban egyre kevesebb a beszélgetéssel töltött idő, a gyermek és ifjúsági korosztályok tagjai ugyanakkor egyre több időt töltenek okostelefonozással, számítógépezéssel, illetve az internet használatával. Mindennek következtében eltűnőfélben van a társadalmi értékek idősebb és fiatalabb generációk közötti átadása, és – miként kutatásaink bizonyították – az általános és középiskolás ifjúság körében a kollektív (nemzeti) emlékezet elemei egyre inkább elhalványulnak. Azt mondhatjuk tehát, hogy a mai fiatalok a családtörténetek hiánya miatt sajátos „történelmen kívüli” életvilággal jellemezhetőek, s ez a jelenorientáltság és értékválság (melyet a fogyasztói kapitalizmus támogat és felerősít) új sebezhetőségeket szült, például az interneten terjedő hamis információk befogadása terén, illetve a történelmi mérföldkövekről való családi diskurzus értékhorozó (nevelő, szocializációs) funkciójának hiánya okán. Mivel a gyermekek „értelmező közösségei” (család, kortárs-csoport) körében nem folyik azokról diskurzus, a kollektív emlékezetünk egyes elemei, a történelmi múltunk eseményei (amelyek egyúttal értékhorozó szimbólumok is) el-

halványulnak, illetve az iskolai oktatásban mélyebb háttértudás és attitűdök nélküli vastag betűs mondatokká válnak és kiüresednek. Ugyanakkor fontos, hogy napjaink screenager generációi számára az info-kommunikációs technikák adta lehetőségekkel éljünk az oktatás világában is – ezek az eszközök és a technika adta lehetőségek segítsék a 21. század modern iskolájának küldetését. Az MTA–SZTE Elbeszélte Történelem és Történelemtanítás Kutatócsoport a kutatási tényeken alapuló oktatásfejlesztés terén vállalkozott feladatra és ezzel az értékelített történelemtanítás szemléletmódjának erősödését szeretné támogatni. A csoport működésének első időszakában három, a magyar társadalom által kibeszéletlen témakörben (a II. világháborús magyar részvétel, a magyarországi Holokauszt és az 1956-os forradalom és szabadságharc témájában) fejleszt szemtanúkkal, elszenvedőkkel, résztvevőkkel készült interjúrészleteket felhasználó történelemórákat és vizsgálja azok alkalmazásának módozatait, valamint hatását az iskolások vélekedéseire.

A kutatás nemzetközi tantárgy-pedagógiai relevanciája

A történelemtanítás kutatásának nemzetközi dimenziójában alapvetően két szemléletmód erősödött fel az utóbbi években. Az egyik megközelítés szerint a kritikai gondolkodás fejlesztésének és a forráselemzésnek kell a történelemtanítás krédójában állnia, a másik szerint a történelemtanítás a kollektív emlékezet megőrzője. A kutatócsoport munkájával amellettt érvel, hogy a két nézetrendszer együttese az, amely komoly hozzáadott értéket jelenthet a jelenleg iskolapadban nevelődő generációk későbbi élete szempontjából, amikor a generációkon átívelő transz-történelmi értékeket magáénak valló, múltunk-kultúránk elemei iránt elkötelezett, tudatos

állampolgári szerepre készíti fel a fiatalokat. A kutatócsoport ezen pedagógiai, nevelési célokhoz azzal szeretne hozzájárulni, hogy a családtörténetekből hiányzó történelmi mérföldkövek esetében (a fenti három témában) a partneriskolákban olyan videóinterjúkat készít, illetve dokumentumfilm-interjú részleteket alkalmaz történelemórákon, amelyekben a történelmi esemény cselekvő részesei, illetve elszenvedői mesélik el a velük történeteket, azt amikor a személyes élettörténetük összekapcsolódott a történelemmel. A kutatócsoport e vizsgálati dimenzióban kapcsolódik a nemzetközi és hazai tudományos kutatások által vizsgált személyes- és mikrotörténelem, illetve a történelem (Life story – History) összefüggéseinek vizsgálatához. A tananyagfejlesztésen túl az ETTK feladatvállalásának középpontjában annak kutatása áll, hogy ezek a digitális tartalmak miképpen alkalmazhatók, milyen szakmódszertani innovációt és értékeket hordoz az ilyen típusú IKT anyagokat, illetve eszközöket felhasználó történelemtanítás, együttműködve és eredményeinket megosztva a nemzetközi szakmai kutatói közösség azonos tudományos érdeklődésű műhelyeivel, valamint reflektálva más országokban folyó kutatási eredményekre is.

Az empirikus helyzetfeltárás folyamata és a tények – Az oktatás színvonalát javító módszer bevalásának gyermekközpontú tesztelése

A kutatócsoport működésének első időszakában történelemtanárok körében folytatott kérdőíves és fókuszcsoportos vizsgálatokat, illetve végzős általános iskolás és maturáló középiskolás diákok körében kérdőíves vizsgálatokat. Ezen kutatások érdeklődésének homlokterében az állt, hogy mélyebb ismereteket szerezzünk a fiatalok körében a történelmi múltunk eseményeiről élő kép, a családban és a kor-

társcsoportokban ezekről folyó diskurzus, illetve az IKT eszközöknek a történelemtanításban való felhasználhatóságáról, a pedagógusok körében pedig a történelemtanítás értékvilágáról vallott nézeteikről, az IKT-eszközök és a digitális tartalmak alkalmazásáról és annak tapasztalatairól, illetve az IKT-kompetenciákról. Ezen helyzetfeltáró kutatások után partneriskolai hálózat kialakítását kezdtük meg és a csoport munkájába bekapcsoltunk általános és középiskolai történelemtanárokat, akikkel a három téma által meghatározott munkacsoportokban (A II. vh. magyar részvétele, A magyarországi Holokauszt, Az 1956-os forradalom és szabadságharc) tananyagfejlesztés zajlott. A tananyagokat történész szakértőkkel, valamint az ember és társadalom műveltségterület egyetemi szakmódszertanos kollégákkal lektoráltattuk. 2017 őszétől kezdődött a tananyagok iskolai tesztelése. Ezen első tapasztalatok elemzése és beépítése után 2018 tavaszától a tanórák estében adatfelvételek is következtek. A tesztelés és a vizsgálat első hulláma során mindhárom téma esetében úgy általános mind középiskolában az alkalmazás előtt és után kérdőíves adatfelvételt végeztünk, egy videointerjús tanórán és továbbá egy hagyományos „tankönyvvezérelt” tanóra osztályában (ez utóbbit tekintjük a kutatás keretében kontrollcsoportnak), valamint a videointerjús tanóra esetében a diákokkal fókuszcsoportos interjút is készítettünk. A tanórai tesztelés és kutatási adatfelvételek estében nehezítő tényező, hogy a történelemtanítás idővonala, azaz a tanaggyal való haladás minden partneriskola esetében más ütemű, a legtöbb esetben a tanórák nem az az adott tankönyv által feltételezett időszakban (évfolyamon) kerülnek megtartásra, hanem némi csúszással (de akár a következő tanévre való csúszással).

A kutatói-tanári együttműködés, a szakmai-szülői szervezetek bevonása/tájékoztatása

A kutatócsoport nyílt, hozzá csatlakozni bármikor lehet. A 2016 őszi indulás óta hat új partneriskola, továbbá nyolc pedagógus, két doktoranduszhallgató csatlakozott. A csoport már a létrehozásakor kezdeményezte a szakmai szervezetekkel való együttműködést, melynek eredményeként partnerszervezeteink a Történelemtanárok Egylete, a Történelemoktatók Szakmai Egyesülete, a Gyakorlóiskolák Iskolaszövetsége, a Magyar Történelmi Társulat, a Rákóczi Szövetség, a Zachor Alapítvány és az University of Southern California Soah Foundation. Ezen szervezetekkel folyamatos a kapcsolattartás. A kutatócsoport – tekintettel arra, hogy elkötelezett a tananyagok és kutatási eredmények ingyenes szabadon hozzáférhetővé tétele mellett – létrehozott egy honlapot (www.eyewitness.hu) ahová folyamatosan töltjük fel az aktuális információkat és tananyagokat.

A közbelső kutatási eredmények közzététele hazai és nemzetközi tudományos fórumokon (publikációk, konferencia-előadások)

A kutatások eredményeit 2017-ben bemutattuk a MTA által rendezett *Országos Neveléstudományi Konferencián* (ONK) és a *Hungarian Conference on Education Research* (HUCER), valamint az *MTA Tantárgy-pedagógiai Kutatási Program Bölcsész és Társadalomtudományi Munkacsoport konferenciáján* és az MTA Szegedi Területi Bizottságának keretében rendezett *Eszményektől a kompetenciák felé* című konferencián.

2018-ban pedig a HUCER mellett új eredményeinkről előadást tartottunk a *PTE Autonómia és Felelősség – Tanulás-*

központú pedagógia című konferenciáján, valamint az *International Society of History Didactics* által szervezett *Agency, Citizenship and Historical Thinking: Empirical Research* című konferencián, Ottawában. 2018 őszén szimpóziumot tartunk az *Országos Neveléstudományi Konferencián*, illetve a Magyar Szociológiai Társaság éves nemzetközi konferenciáján. A csoport fontosnak tartja azt, hogy eredményeit bemutassa a történelemtanárok fórumain is. 2018-ban két szakmai rendezvényen vettünk részt előadással Magyar Történelmi Társulat *Regionális Honismereti-helytörténeti Műhelye*, illetve *Közös hagyományaink megőrzése a Kárpát-medencében* című szakmai találkozó keretében 2018. szeptember 21-én egész napos workshopot tartottunk történelemtanároknak.

MTA-ELTE Digitális Írástudás és Irodalomoktatás Kutatócsoport

Molnár Gábor Tamás

Az MTA-ELTE Digitális Írástudás és Irodalomoktatás Kutatócsoport 2016-ban alakult meg az MTA Szakmódszertani Pályázatának keretében. A csoport tanításmódszertannal foglalkozó szakemberekből, digitális bölcsészekből, informatikusokból és középiskolai magyartanárokból állt össze. A kutatócsoport által végzett kutatások mindenekelőtt a digitális médiumoknak a magyartanításra gyakorolt hatását, a digitalításban rejlő lehetőségeknek a módszertani, didaktikai kiaknázhatóságát igyekeznek felmérni. A kutatás hosszú távú céljai közé tartozik, hogy: pontosabb képet kapjunk az IKT médiumának a szövegértési és szövegalkotási kompetenciák fejlesztésében betöltött szerepéről, fölmérjük a digitális kompetencia fejlesztésének lehetőségét a magyaróra keretei között, valamint lehetőségeket keressünk a magyartanítás aktív és interaktív szemléletének megvalósítására a korszerű IKT eszközök használata mellett.

A kutatás témavezetője Molnár Gábor Tamás, rajta kívül az ELTE munkatársai, Palkó Gábor (BTK, PIM) és Gonda Zsuzsa (BTK) vesznek részt aktívan a kutatásban. Az MTA Sztaki képviseletében eddig Kovács László, Micsik András és Márkus Zsolt segítette munkánkat a technikai háttér megteremtésében és a képzések lebonyolításában. Az aktívan közreműködő kutató-tanárok névsora: Deák Márton (Forrai Magániskola), Gergelyi Katalin (Nagy László Általános Iskola és Gimnázium),

Kaszás Erzsébet (Budai Középiskola), Kertész Rita és Szarka Eszter (Eötvös József Gimnázium), valamint Szilágyi Barnabás (ELTE Apáczai Csere János Gimnázium). Hallgatói státuszban csatlakozott a csoporthoz Nagy Noémi és Kodácsi Boglárka. A kutatás jellegéből és célkitűzéseinkből adódóan a tanárok által végzett tevékenység a kutatás első két évében rendkívül jelentékeny volt: közös megbeszélések során kialakított szempontok alapján az adott eszközökhöz és tevékenységhez általuk készített tematikus terveket valósítottak meg. A tervek, az ezek keretében létrejött tanulói produktumok, valamint a tanároktól és a diákoktól kapott visszajelzésekről készített értékelések adják eddigi kutatási eredményeink jelentős részét. Ezeket az eredményeket folyamatosan elérhetővé tesszük a kutatócsoport weboldalán (www.diio.hu).

A kutatócsoport összetételéből és felépítéséből adódóan a kutatás során alkalmazott módszertan komplex: kvantitatív és kvalitatív elemeket is tartalmaz. A kutatás elméleti előkészítő szakaszában rendezett felsőoktatási workshopot szerveztünk, ennek anyaga szerkesztett kötet formájában 2018 októberében lát napvilágot *Digitális kultúra és szöveggkultúra a felsőoktatásban* munkacímmel. A kötetben irodalomtörténetészek, kultúrakutatók számolnak be saját tapasztalataikról és a kurrens nemzetközi trendekről a bölcsészképzés és az irodalomtudományi képzés területén, külön figyelmet szentelve a digitális médiumok térnyeréséhez köthető változásoknak. A projekt keretében képzéseket is szerveztünk és szervezünk a magyartanárképzésben oktató egyetemi kollégák számára, melyeken egyebek között az online kurzusmenedzselés lehetőségeivel és az oktatásban használható digitális eszközökkel ismerkednek. A projekt digitális bölcsészeti ágának képviselői számos nemzetközi konferencián vettek részt, ahol beszámoltak a kutatás jelenlegi állásáról és bekapcsolódtak nemzetközi szervezetek munkájába is.

A kutatócsoportban párhuzamosan több empirikus kutatás is zajlik. A pályázat első és második évében a kutatócsoport vezetésével öt budapesti gimnáziumban zajlott és zajlik egy komplex iskolai kísérlet, amelynek keretében magyartanárok a saját tanulói csoportjukban tesztelnek a digitális írástudás fejlesztésére alkalmas digitális eszközöket. Az iskolai kísérlet keretében a pedagógusok a digitális eszközöket az aktuális tanítási-tanulási folyamatba ágyazottan alkalmazzák, munkájukról tematikus terveket készítenek, amelyek fókuszában klasszikus, kreatív-produktív és multimediális szövegfeldolgozási gyakorlatok állnak. Mivel a kutatási kérdéseket és az alkalmazott módszertant is a pedagógusok saját szakmai gyakorlatából merítjük, ezért a kutatás módszertana közel áll az elmúlt évtized nemzetközi tanuláskutatási szakirodalmában előtérbe került tervezés-alapú (*design-based*) kutatási metodológiához. A pedagógusok tapasztalatait az eszközök alkalmazásáról reflektív interjúk keretében rögzítettük. A kísérletben résztvevő diákok a kutatás minden szakaszában egy attitűd-kérdőívet töltöttek ki az eszközök irodalomórai funkcionális alkalmazásával kapcsolatban. Az iskolai kísérletben a 2017/2018-as tanévben 24 reflektív interjút, 18 tematikus tervet és körülbelül 270 középiskolai diák véleményének a kérdőíves mérését végezzük el. Az eredmények változatos képet mutatnak az egyes eszközök funkcionális alkalmazásáról, mind pedagógiai, mind módszertani, mind technikai értelemben.

A kutatócsoport az iskolai kísérlet kiegészítéseként kérdőíves mérést végez a középiskolai diákok digitális szövegolvasásával kapcsolatban. A kérdőívet a 2017/2018-as tanévben eddig 400 tanuló töltötte ki. Az online kérdőív kutatási területei: a diákok attitűdjének a vizsgálata a nyomtatott és a digitális szövegolvasással kapcsolatban; digitális olvasási szokásaiknak a feltárása: jellemzően milyen IKT-eszközön, milyen helyszí-

nen, milyen terjedelmű szövegeket olvasnak; valamint digitális szövegolvasási stratégiáiknak a feltérképezése: milyen olvasási céllal milyen navigációs műveleteket hajtanak végre egy adott digitális szövegen. Az eddigi eredmények azt bizonyítják, hogy a vizsgálatban résztvevő diákok pozitívabb attitűddel rendelkeznek a digitális, mint a nyomtatott szövegek olvasásával kapcsolatban; több időt fordítanak a digitális szövegek olvasására és elsősorban okostelefonon olvasnak. Kiemelendő, hogy míg a digitális szövegek közül leginkább a szinkrón kommunikáció szövegtípusait részesítik előnyben a megkérdezett diákok, addig tanulási céllal továbbra is a nyomtatott könyveket olvassák. A digitális szövegolvasási stratégiák közül a legmeghatározóbbak a multimediális információk értelmezésének a műveletei voltak. A digitális olvasási szokásokra vonatkozó kérdőíves mérést a további pályázati években is folytatjuk.

Az első két év empirikus kutatási eredményeinek nyomán a harmadik-negyedik évben további iskolák és tanárok bevonását tervezzük. Az újonnan érkező tanárok a korábban kidolgozott tematikus tervekre épülő képzésen vesznek részt, majd saját iskoláikban is kipróbálják a digitális eszközöket és az ezekre épülő módszereket. Mind az új tanároktól, mind a tanulóiktól visszajelzést kérünk a próba után, így remélhetőleg nagyobb mennyiségű adat alapján vonhatunk le következtetéseket az eszközök és módszerek hatékonyságáról. Szintén folytatjuk az online kérdőívek kiküldését és feldolgozását, amelyek értékes háttéranyagot szolgáltathatnak az iskolai kísérletek konkrétabb információihoz. A kérdőíves kutatást reményeink szerint az online szövegfeldolgozás szemmozgásos vizsgálatával is ki tudjuk egészíteni. A következő kétéves ciklusban valószínűleg elég tudás és adat gyűlik össze ahhoz, hogy nemzetközileg is releváns publikációk szülessenek a kutatásról.

AZ MTA-DE Idegen Nyelvi Oktatás Kutatócsoport munkája

Polonyi Tünde Éva

Elérendő célok

A pályázat célja digitális multimédiás idegen nyelvi tananyag fejlesztése általános iskolás felső tagozatosoknak (5.-7. osztály). A pályázat az angol nyelvhez biztosít az iskolai oktatást kiegészítő, de új szemléletű online tananyagot. A jelenlegi online térben nem található olyan digitális honlap, amely közvetlenül támogatja az iskolai munkát, de a tanulói önállóságra épít. A pályázatunk a hagyományos (tankönyv, munkafüzet, grammatika központú) oktatás helyett a Z generációt megszólító eszközrendszert és kommunikáció központú online oktatást tesz lehetővé.

Munkánk révén hozzáférést biztosítunk a hátrányos helyzetű tanulóknak az idegen nyelvi tudás alapjainak elsajátításához. Véleményünk szerint a digitális és multimédiás tantermi környezet esélyegyenlőséget teremt, a hátrányos helyzetű tanulók a generációs lemaradásaikat az online multimédiás nyelvtanulás során be tudják pótolni. A négy év során hátrányos helyzetűek lemaradását csökkentő, társadalmi felzárkózást elősegítő oktatást fejlesztünk, unorthodox módszerekkel. További célunk, hogy ezt a kísérleti jellegű nyelvoktatást kiterjesztjük nem csak a hátrányos helyzetű csoportra, hanem a reguláris oktatásra is.

Annak ellenére, hogy megemelték a tanórák számát, a diákok tanulmányi eredményei kevésbé javulnak, illetve a mindennapi életben jól használható, szóbeli tudásuk lassan fejlődik. Valószínűnek tartjuk, hogy szükség van a tanítási kultúra átalakítására is az eredmények javulása érdekében. Pályázatunkban az önálló tanulás támogatása mellett olyan *értékelési eszközöket* dolgozunk ki, amelyek az involváltságot és az önértékelést, önkontrollt támogatják a minősítéssel és jutalmazó-büntető szemlélettel szemben. A hátrányos helyzetű tanulók iskolával szembeni attitűdje gyakran negatív, ellenállnak a büntető pedagógiai kultúrának, számukra az önvezérelt tanulás támogatása lehetne egy alternatív, működő mód.

A kísérleti bevezetés tervezett helye, a szükséges eszközök és személyi feltételek

A pályázat kedvezményezettjei eddig a *Bocskai István Általános Iskola* (Biharkeresztes), az *Irinyi Károly Általános Iskola és Alapfokú Művészeti Iskola*, valamint az *Igazgyöngy Alapítvány és Alapfokú Művészeti Iskola*. Mindegyik képzési helyre infrastrukturális beruházást végeztünk, táblagépes gépparkot alakítottunk ki a hozzá tartozó eszközökkel (fejhallgató, hangszórók, mikrofonok, keverőpult). Ezekben a nagyrészt hátrányos helyzetű diákokat oktató iskolában teszteljük az új online nyelvoktató program sikerességét a pályázat harmadik évétől kezdve. Az osztályok eredményeit összehasonlítjuk egy hasonló összetételű, hagyományos tananyagot követő osztály teljesítményével.

Terveink szerint a programunk a Nemzeti Alaptanterv általános iskolai felső tagozatos tananyagának egészét digitalizálja olyan módon, hogy támogassa az önálló tanulást és

illeszkedjen a mai gyermekek vizuális irányultságához. Az oktatóvideók és feladatsorok, s egyéb segédanyagok elkészítésébe önkéntesen jelentkező tanárokat is bevonunk lehetőség szerint a pályázatban résztvevők mellett, így közösségi tudássá tesszük a legkiválóbb pedagógusok ismereteit és módszereit.

Úgy véljük, hogy az új szemléletű nyelvoktatás hatása túlnő a nyelvi órákon. Ennek érdekében tervezünk egy *akciókutatást*, amelynek célja az, hogy miközben zajlik a beavatkozás, az újszerű nyelvi képzés tesztelése, kövessük a változásokat nemcsak a nyelvi teljesítményben, hanem a diákok, tanárok, szülők iskolával, tanítással/tanulással kapcsolatos attitűdjeiben is.

A tervezett feladatok ütemezése

A tananyagok kidolgozása és digitalizása folyamatban van, sok modul és leckét már kipróbáltunk a fent említett iskolákban és a gyerekek kedvezően reagáltak az új tananyagra és új szemléletmódra. A tananyagunkkal való nyelvtanítás a 3. évtől kezdődik és két éven keresztül tart több iskolában. Ezen időszak során zajlik az akciókutatás is, amely a diákok eredményeit és attitűdjeit, valamint a tanárok hozzáállását méri fel, továbbá összehasonlítja egy másik iskolában, hagyományos módszerrel tanuló diákok teljesítményével. A projekt gördülékeny megvalósítását segíti három konferencia, ebből kettőt már megtartottunk (Digitális tanulás és tanítás workshop, illetve Pszichológia, Pedagógia, Technológia konferencia). Terveink szerint a harmadik konferencia foglalja össze az eredményeinket. Egy kötetet adtunk ki eddig, egy másik az év végén jelenik meg. Az új szemléletmódú, online tananyag kipróbálásának eredményeit minden évben hazai és nemzetközi tudományos konferenciákon

osztjuk meg az érdeklődőkkel. Eredményeinket nemzetközileg elismert folyóiratban is publikáljuk.

A kísérlet várható hasznosulása, eredményessége

A tanulók eltérő társadalmi háttere a korosztály technológiai rugalmassága és jártassága miatt hipotéziseink és elvárásaink szerint hamar *kiegyenlítődik* az on-line tananyag felületen: a hátrányos helyzetű tanulók koruk, generációs jellemzőik miatt akkor is rendkívül gyorsan alkalmazkodnak a felületekhez, ha nincs hozzáférésük a mindennapokban modern technológiához vagy multimédiás eszközökhöz. Törekvésünk, mely az online tananyag kidolgozását elsősorban hátrányos helyzetű diákok körében alkalmazzák, nemcsak társadalmi vonatkozásában lehet számottevő, hanem az oktatástechnológia, illetve tanulási stratégia szempontjából is. A multimédiás nyelvtanítás nem igényel tankönyveket, nincs füzetvezetés, elhagyott és elhanyagolt házi feladatok, füzetek: az órai munka és a feladatvégzés online, digitális felületen történik. A diákok az iskolákban található és felszerelt táblagépek segítségével észrevétlenül tanulják meg a nyelvi alapokat, miközben nem hátrányos társaikat utolérve gyakorlatra és rutinra tesznek szert a multimédiás eszközök, számítástechnikai alkalmazott tudás és alapvető digitális ismeretek területén. Valójában kimondható és elvárható, hogy *a hátrányos helyzetű tanulók a generációs lemaradásaikat is ezúton tudják bepótolni*: ők is a digitális bennszülötteknek nevezett generáció tagjai, azonban szociális helyzetük, születésük miatt a generációs sajátosságait meg kell tanulniuk. A készség, hogy a digitális világban autonómiával, önállóan mozogjanak számukra nem egyértelmű, hiszen társadalmi helyzetük ezt eddig nem tette lehetővé, de a kor, koruk, adaptációs képességeik

miatt ezt a hátrányt, az online multimédiás nyelvtanulás során le tudják küzdeni.

A társadalmilag hátrányos helyzet így az egyik legfontosabb vetülete lesz programunknak: a kifejlesztett tananyagokon keresztül nemcsak a digitális műveltséget, hanem az idegen nyelvi és nyelven történő tudást is elérhetővé tesszük. Ráadásul kimutatott tény, hogy egy új nyelv nem megterhelést, kognitív terhet jelent a gyermek számára, hanem magasabbrendű kognitív flexibilitást, kreativitást és metalingvisztikai tudatosságot von maga után. A tananyag önmagában a hátrányos helyzetből történő kikerülést nem oldja meg, de elősegíti, felgyorsítja azt: a digitális műveltség nemcsak előnnyé kovácsolható ezeknek a gyerekeknek a szempontjából, hanem szinte az egyetlen lehetőségükké válik, hogy generációs kortársaikkal lépést tudjanak tartani.

**MTA-PPHF Valláspedagógiai Szakmódszertani
Kutatócsoport
– FÜGEFA MŰHELY**

Kovács Gusztáv

A Kutatócsoport a Pécsi Püspöki Hittudományi Főiskolán működő Katechetikai Munkaközösség munkatársaiból és a velük együttműködő oktatókból, pedagógusokból jött létre. Munkánk során a hittan oktatásában kívánunk szemléletformáló tevékenységet folytatni, és ehhez új szakmai módszereket kidolgozni, alkalmazni és szélesebb körben ismertté tenni.

Működésünk alapja annak a társadalmi szükségletnek a felismerése, hogy az ember értéket kereső és értékeket teremtő közegben kíván élni. A felfedezett érték és a megélt valóság közötti hasadék azonban megnehezíti az emberek közötti együttélést. A vallási nevelés feladata, hogy felkészítse az embert az „értékkereső” és „értékteremtő” társadalmi jelenlétre. A valláspedagógia szemléletváltásának legalapvetőbb eleme, hogy a tartalomról a résztvevőre kerül át a kutatók figyelme. A pedagógus tanulási folyamatban való személyes részvétele, a tanulók életkori sajátosságainak, személyes érdeklődésének előtérbe kerülése alapvetően megváltoztatták a hitoktatás módszertanát. A szakmódszertani kutatómunka célja, hogy megismerje és megismertesse a személyközpontú, egzisztenciális hittan tanítás módszertanát. Ehhez fel kívánjuk használni a nemzetközi jó gyakorlatokat, és saját módszertani adatbázist építünk fel, amelyet a lehető legszélesebb körben publikálunk.

A Kutatócsoport koncepciójának főbb elemei:

- ◆ módszertani adatbázis kiépítése; szakmaspecifikus bibliográfia összeállítása;
- ◆ az összegyűjtött illetve létrehozott szakmai tartalmak tárolása, utolérhetővé tétele; weboldal létrehozása és működtetése;
- ◆ valláspedagógiai szakmódszertani képzés akkreditálása; folyamatos pedagógus továbbképzések szervezése; képzők képzése;
- ◆ módszertani szakirodalom (tanulást segítő játékgyűjtemények, gondolkodásfejlesztő, közösségi tanulást segítő, illetve valláspedagógiai tárgyú módszertani segédletek) publikálása;
- ◆ szervezetépítés; országos, szakmai együttműködésen alapuló kapcsolati háló kialakítása.

A pályázat által lehetővé tett működési időszakban munkánkat két vonalon tervezzük megvalósítani: egyrészt a projekt teljes időszaka alatt szeretnénk dolgozni Franz Kett pedagógiai módszerével, amelyről közel négy évtizedes hagyománya alapján kiderült, hogy képes meghaladni a hitoktatás klasszikus kereteit, és személete alkalmas arra, hogy a hittant, a vallásos nevelést harmonizálja a közismereti tárgyakkal és értékkereső, értékteremtő magatartásra vezessen. Emellett a projekt első évében szakmódszertani adatbázisunk megalapozását tervezzük és egy szakmai-kapcsolati háló kiépítését. A második, harmadik és negyedik évben tematikus rendszerben tervezve az alábbi témaköröket szeretnénk áttekinteni: gyermekirodalom és bibliai interpretációk, egyháztörténeti kérdések valamint etikai, bioetikai kérdések feldolgozása. Mindhárom témakör lehetőséget ad arra, hogy rajtuk keresztül megmutassuk az

egzisztenciális, személyközpontú hittan tanításban rejlő lehetőségeket és tanári kézikönyvek, óravázlat-gyűjtemények összeállításával elősegítsük a hittan közismereti tantárgyakkal való harmonizációját, illetve a kutatócsoport által készített szakmai anyagok tesztelését.

A műhely munkájába szeretnénk bevonni a témák és a szemlélet iránt érdeklődő pedagógusokat és intézményeket; képzőkből és alkotó munkatársakból álló munkacsoportot illetve a szakmai koncepcióért felelős kutatói közösséget kívánunk létrehozni. A projekt során folyamatosan törekszünk a tapasztalatok, eredmények mind szélesebb – hazai és nemzetközi – szakmai közösségben való megosztására, konferenciákon való megvitatására, illetve publikálására.

A projekt megvalósításával párhuzamosan kezdődött meg a kutatócsoport Pécsi Püspöki Hittudományi Főiskolába szervesülő szervezeti egységének, a Fügefű Műhely működésének hosszú távú megalapozása. E szervezetnek lesz célja az általunk létrehozott módszertani program és ajánlások szélesebb körben való alkalmazásának lehetővé tétele, országos illetve nemzetközi konferenciákon való ismertetése az MTA pályázati támogatásának határidejét követően is.

MTA-NYTI NyelvEsély Szakmódszertani Kutatócsoport

Bartha Csilla

A NyelvEsély program az MTA Nyelvtudományi Intézet Többszempontú Kutatóközpontjának és korábbi kutatásainak szakmai-tudományos bázisán valósul meg. Programunk egyik irányelve a nyelv- és nyelvvel kapcsolatos tudás fontossága az oktatás és tanulás különféle szinterein; ennek részeként a nyelvi és nyelvhasználati változatosságra és az ezt befolyásoló tényezőkre vonatkozó tudás, valamint a tudásszerzés és tanulás differenciált útjai legtágabb értelemben vett nyelvi vonatkozásainak kutatása. Másik irányelvünk egy olyan, empiriára épülő szemlélet és módszertan kialakítása és követése, amely (építve a legújabb tudományos ismeretekre és a szorosabban vett nyelvészet mellett többek között kognitív pszichológiai, neurolingvisztikai, pragmatikai-diskurzuselemző, szociológiai és informatikai eredményekre) a 21. század digitális és információs technológiáinak köszönhetően tantárgyakon átívelő segítséget tud nyújtani a különféle formális vagy informális tanulói közösségek számára. A tanulás segítésének e módjai és megújult módszerei – különösen a nyelvhasználatra vonatkozóan – kiemelkedően fontosak a siket gyermekek oktatásában, ahol a nyelvi hozzáférés, tudatosság és a kétnyelvű nevelés és oktatás meghatározó nemcsak az iskolai sikeresség, hanem a gyermekek általános, kognitív és szociális fejlődését tekintve is. A fent bemutatottakon alapuló szemlélet, módszertanok és fejlesztések azonban más kisebbségi

csoporthoz tartozó (pl. nemzetiségi vagy kétnyelvű háttérű), valamint a „mainstream” egynyelvű magyar diákok és intézmények oktatási sikerességét is elősegítik.

A négy év alatt megvalósítandó kutatásunk egyik fő célja ennek megfelelően a nyelvileg tudatos iskola szemléletmódjának kialakítása és erősítése, s ehhez további kutatások végzése, valamint az eredményekre épülő módszertani eljárások és tartalmak kidolgozása. Ez jelenti egyrészt a nyelvvel kapcsolatos, nyelvről való tudás és nyelvtudás (ezen belül különösen a projektben kritikailag újraértelmezett anyanyelvi, második nyelvi, idegen nyelvi, metanyelvi és a nyelvhasználati változatosságra vonatkozó tudás) fontosságának és szerepének kiemelését az oktatás, tanulás és megismerés különféle folyamataiban, valamint a nyelvre, nyelvi tudásra és nyelvhasználatra vonatkozó ismereteken alapuló, azokat hasznosító tudományos eredmények és módszertani megoldások feltárását és hozzáférhetővé tételét az oktatás és tanulás sikerességének növeléséhez.

Mindez egyrészt előfeltétele a siketek kétnyelvű oktatási modelljének, másrészt a gyermekek eltérő nyelvi erőforrásaira építve bármely oktatási intézmény számára segítséget nyújthat az intézménybe járó gyermekek hatékony L1 és L2 (első és második nyelvi) oktatásához. Kutatómunkánk másik közvetlen célja egy sikeres kétnyelvű siketoktatási modell tartalmi és módszertani kidolgozása, amely lehetővé teszi a siket gyermekek esélyegyenlőségét a kognitív, szociális és iskolai fejlődésben; célunk e kidolgozott módszertan bevezetése és kipróbálása egy modellintézményben. Ehhez tervezzük siketekre kidolgozott mérési módszerek, valamint az új módszertani szemlélettel egyező oktatási segédanyagok kidolgozását vagy továbbfejlesztését, melyek siket és halló diákok számára egyaránt hasznosak lehetnek (így pl. jelnyelvi tanulói szótár, a közoktatás szakszókincsét feldolgozó

oktatási fogalomtár, vizuális olvasást segítő és e-learning anyagok, tanórai interakciót elemző rendszer stb.).

További kiemelt célunk ezen oktatási segédanyagok bevonására és a nyelvileg tudatos szemléletre építve egy, a két-nyelvű cigány gyermekek oktatását segítő kétnyelvű program és a hátrányból esélyt teremtő komplex módszertan szakmai kidolgozása, valamint mindezek egy modellosztályban történő bevezetésének a támogatása.

A NyelvEsély kutatócsoport legfontosabb működési pillérei közé tartozik a multidiszciplináris, elméleti és gyakorlati tudást építő szakmai tanulói közösség létrehozása, az érintetteket is partnerként kezelő kölcsönös bevonódás. Ily módon az általános célokon túl kiemelt feladatunk e tanulói közösség tagjainak, a különösen is érintett siket és cigány résztvevők által maguknak a csoportoknak a megerősítése az önálló kutatásban, képzésben, ismeretszerzésben, társadalmi mobilitási esélyeik növelésében, alárendeltségük megszűntetésében.

Mindezekhez kapcsolódóan tervezzük egy átfogó TAN-NYELV-TÁR Tudásközpont és Platform továbbfejlesztését is, amely egyrészt alapvető és széles spektrumú információkat tartalmaz a fenti témakörökkel kapcsolatban, másrészt oktatással és tanulással kapcsolatos eszközöket, segédanyagokat, módszereket kínál, valamint virtuális találkozási térként lehetőséget és alkalmat ad az oktatás különböző szereplői közötti kapcsolatok és kezdeményezések kialakítására vagy erősítésére.

ABSZTRAKTOK

JANCSÁK CSABA

**Kutatási tényeken alapuló
tananyagfejlesztés az MTA–SZTE
Elbeszélt Történelem és Történelemtanítás
Kutatócsoportban**

Az előadás az MTA–SZTE Elbeszélt Történelem és Történelemtanítás Kutatócsoport (ETTK) aktuális eredményeit mutatja be. Az előadás empirikus forrását jelentő adatfelvételek az ETTK munkacsoportjaiban fejlesztett kísérleti tananyagok 2017 őszi és 2018 tavaszi iskolai tesztelése során történtek diákok, illetve történelemtanárok körében, kilenc közoktatási partnerintézményben. Az oktatáskutatás során három téma esetében (II. világháború, magyarországi Holokauszt, 1956-os forradalom) a tanórák hatását vizsgáltuk, a 2016/2017 tanévi innovációk eredményeként kifejlesztett „videointerjú” tanórákon, illetve a „hagyományos”, „tankönyvvezérelt” módon tanított kontrollosztályokban. Ezen adatfelvételek eredményei kerülnek bemutatásra konferencián. Kutatási érdeklődésünk homlokterében ez év tavaszán a videointerjúk oktatási tartalmakba való beemeléseinek lehetőségei és hozzáadott értékének mélyebb mintázatai állnak. Kiinduló állításunk szerint az ilyen specifikációval bíró IKT tanórák és tananyagok támogatják a történelemtanítást és az állampolgári nevelést: a családi kommunikációból (korábbi kutatásaink által feltártak szerint) eltűnőfélben lévő, ám a történelemórán megjelenő személyes narratívák által hordozott érték-transzfer folyamatok erősítik a pedagógiai célok elérését, továbbá támogatják a gyermek és ifjúsági korosztályok tudatos és aktív állampolgárrá való

nevelését. A videointerjúk módszertanilag megalapozott használata lehetőség a "történelmi gondolkodás" iskolai fejlesztése, és a történelmi események/mérföldkövek kollektív emlékezetben való megőrzése szempontjából is, és ezáltal hozzájárulhatnak a társadalmi értékek generációkon átívelő megmaradásához.

**Tanárok és egyetemi hallgatók
történelemről és történelemtanításról
alkotott nézetei**

Az elmúlt évtizedekben a neveléstudományi kutatásokban hazai és nemzetközi viszonylatban is előtérbe került a történelmi gondolkodás fogalma, mint a történelemtanítás megújításának kulcsa (e.g. e.g., Seixas, 2017; Kojanitz, 2013; NAT, 2012). A gyűjtőfogalom háttérében álló megközelítés szerint a történelemtanításnak a tények és adatok memorizálása felől a múlt eseményeinek elemzése és értelmezése felé kell fordulnia (e.g., Seixas, 2017; Körber, 2015; Van Drie & Van Boxtel, 2008). A történelmi gondolkodás fejlődését alapvetően meghatározzák a történelmi tudásra és annak keletkezésére vonatkozó, ún. episztemológiai nézetek (e.g. Maggioni et al., 2009). Eddigi szakirodalmi ismereteink alapján a történelemre vonatkozó episztemológiai nézetek a hazai történelemtanítás kevésbé kutatott területei közé tartozik.

Az előadás célja két, történelemmel kapcsolatos episztemológiai nézeteket vizsgáló pilot kutatás eredményeinek bemutatása. Az első pilot vizsgálat során történelemtanárokkal (n=9) félig strukturált interjúkat készítettünk egy korábbi belga kutatás alapján (Voet & De Wever, 2016). Második pilot vizsgálatunkban egy történelemről alkotott episztemológiai nézetek mérésére alkalmas kérdőív (Stoel et al., 2017, fordította Kojanitz László) magyar nyelvű verzióját próbáltuk ki. A papíralapú kérdőív 26 állítását hatfokú Likert-skálán kellett értékelni. Az itemek kategorizálása két

dimenzió mentén történt aszerint, hogy (1) a történelmi tudás jellegével vagy keletkezésével kapcsolatos, illetve (2) naiv vagy árnyalt nézeteket tartalmaztak. A Bevezetés a történettudományba című kurzus keretében elsőéves egyetemistákat (n=59) töltötték ki a kérdőívet.

A megkérdezett történelemtanárok többsége szerint a történettudományi kutatás és az iskolai történelemtanítás között alapvető szemléletbeli különbség van, az utóbbi elsősorban ismeretközvetítő jellegű. Fontosnak tartották hangsúlyozni a következetes fogalomhasználatot a téma kapcsán (pl. történelem, történettudomány, történetírás, történelem „plutarkhoszi” értelmezésben). Továbbá javasolták a kontextuális tényezők (kötelező érettségi, idő, osztálylétszám) szerepének alaposabb vizsgálatát. A kérdőív megfelelő megbízhatósággal működött (Cronbach- $\alpha=0,76$). A történelem iránti érdeklődés és a történelmi tudás keletkezéséről alkotott árnyalt nézetek között szignifikáns összefüggést találtunk ($r=0,36$, $p<0,01$). Ugyanakkor a történelmi tudás keletkezéséről alkotott árnyalt és naiv nézetek között is szignifikáns pozitív korreláció ($r=0,43$, $p<0,01$) volt tapasztalható.

A pilot vizsgálat eredményei alapján elmondható, hogy a történelemről alkotott episztemológiai nézetek vizsgálata releváns, a kérdőív alkalmazható hazai viszonylatban is. Az kérdőív adaptálásának következő szakaszában nagymintás mérésre fog sor kerülni, elsősorban 9.-12. évfolyamos gimnazisták bevonásával. A félig strukturált interjúk alapján a történelemtanításra vonatkozó állításokból szintén összeállítunk egy kérdőívet, amit tanárszakos hallgatókkal és gyakorló történelemtanárokkal fogjuk kitöltetni.

Digitális szövegkultúra a középiskolai irodalomtanításban és a magyartanárképzésben.

Az előadás a digitális írásbeliségnek az egyetemi és a középiskolai oktatásban betöltött szerepére irányuló kutatásokról számol be. Az első részben a kutatócsoportunk gondozásában kiadott *Digitális (szöveg)kultúrák a bölcsészképzésben* című tanulmánykötet nyomán esik szó az irodalomtudomány, a digitális bölcsészet és a tanításmódszertan közös felületeiről. A tanulmányok egy része a kortárs digitális kultúrára jellemző keresési, szövegfeldolgozási és tárolási eljárásoknak az irodalom egyetemi oktatására vonatkozó következményeit mérlegeli, míg mások konkrét szakmódszertani eljárásokat, jelenségeket és kurzusokat mutatnak be. Az előadás második része a középiskolákban folytatott munka egyes szakaszait és a létrejött produktumokat mutatja be, valamint beszámol a munka folytatására vonatkozó tervekről. Az iskolai kísérlet irodalmi szövegek eltérő feldolgozási módjainak digitális lehetőségeire irányult. Az iskolai munka következő lépéseként a kortárs irodalommal, azon belül egy kortárs verseket tartalmazó gyűjteménnyel folytatjuk a kísérletezést, miközben egy továbbképzés indításával keressük a lehetőséget a további iskolák bevonására és további adatok gyűjtésére.

Digitális olvasás és szövegfeldolgozás az irodalomórán és azon túl

Az előadás középpontjában két empirikus vizsgálat áll, amelyeket a Digitális írástudás és irodalomtanítás kutatócsoport tagjaiként a 2017/2018-as tanév során végeztünk. Az egyik vizsgálat egy pilot kutatás folytatása, amelyben a digitális annotáció irodalomórai alkalmazásának lehetőségeit térképeztük fel egy iskolai kísérlet keretében. A 2017/2018-as tanévben folytattuk a megkezdett iskolai kísérletet 5 intézmény, 6 pedagógus és 292 diák bevonásával. Ebben az iskolai kísérletben 5 különböző digitális eszköz, illetve alkalmazás funkcióit tesztelték a pedagógusok és a diákok a digitális szövegfeldolgozás komplex műveleti szintjén: végeztek klasszikus, kreatív-produktív és multimédiás szövegfeldolgozási gyakorlatokat. Az iskolai kísérlet során 3 kérdőívet töltöttünk ki a diákokkal, 36 reflektív interjút vettünk fel a pedagógusokkal és 18 digitális tananyagot állítottunk össze tematikus terv formájában. Az előadás bemutatja az iskolai kísérlet legfontosabb eredményeit, elsősorban a tanárok szakpedagógiai tapasztalatait és a diákok digitális eszközök irodalomórai alkalmazásával kapcsolatos attitűdjét a fókuszba helyezve. Az előadás beszámol egy másik empirikus vizsgálatról is, amelyben kérdőíves módszerrel mérjük fel a diákok digitális és nyomtatott szövegekre vonatkozó olvasási szokásait, attitűdjét, valamint a digitális és a nyomtatott szövegek olvasásakor alkalmazott stratégiákat. Eddig 400 tanuló vett részt a mérésben, de az adatfelvétel folyamatos, ezért az előadásban egyelőre csak

a főbb tendenciákról számolunk be. A két kutatásban szerzett szakmai-módszertani tapasztalatokat egy akkreditált tanár-továbbképzés kereteiben fogjuk összefoglalni, amelynek célja a tanárok digitális kompetenciájának és módszertani kultúrájának együttes fejlesztése.

HANNA – angol digitális nyelvoktató tananyag

Az MTA-DE Idegen Nyelvi Oktatás Kutatócsoport célja olyan táblagépen működő angol nyelvi kiegészítő tananyag létrehozása ötödik, hatodik és hetedik osztályosok számára, amely osztálytermi használatra alkalmas, és képes hozzájárulni a hátrányos helyzetből eredő tanulmányi lemaradás csökkentéséhez.

A fejlesztés alapkonceptiója 20-25 perces leckék elkészítését fogalmazta meg, ami elég hosszú ahhoz, hogy érdemi fejlesztő tevékenységbe vonjuk be a tanulókat; és elég rövid ahhoz, hogy a fő tananyag mellett még jusson rá idő, és a gyerekek figyelme se lankadjon használata során. Nem gondoljuk, hogy speciális, az általános nyelvpedagógiai jó gyakorlattól eltérő módszerekre lenne szükség. Az iskolai pozitív motiváció és élményszerű tanulás döntővé válik, mivel az idegennyelv-tanulásra kevésbé motiváló otthoni környezet és attitűdök kisebb valószínűséggel kompenzálják az olyan iskolai tanítási gyakorlatot, ami negatívan hat a tanulói motivációra. Ezeknek megfelelően a tananyagfejlesztés alapkonceptiójában a korosztályt motiváló tartalmak, tevékenységek és módszerek használatát jelöltük meg. Annak érdekében, hogy nagyobb eséllyel kínáljunk minden tanulóknak olyan tartalmat, tevékenységet, ami motiválja, érdekli, amit örömmel végez, alapelveként fogalmaztuk meg a három feladatból való tanulói választás lehetőségének megteremtését.

Ennek az előadásnak az a célja, hogy felvázolja a tananyag-fejlesztés jelenlegi készültségi fokán a kialakult tananyag-szerkezetet. Először a teljes célrendszert tárgyalja és azokat az alapvető értékeket, amelyek mentén a tananyag-fejlesztés folyik. Ezt követően a tananyag felépítését mutatja be a magasabb szintű egységektől (témakör, modul) a kisebbek felé (lecke, tartalomobjektum, tananyagelem) (Fazekas, Balla és Kocsis, 2013) haladva. Minden szinten elemezi, hogy a szerkezetre vonatkozó döntések a bemutatott célok megvalósításában elképzeléseink szerint milyen szerepet játszanak. Tananyagunk szisztematikus kipróbálása a következő, 2018/19-es tanévben fog indulni. A várhatóan két éven keresztül tartó kvantitatív kutatás célja, hogy egy tudományosan alátámasztott, hatékonyságában igazolt tananyag álljon rendelkezésre a tanulók és a tanárok számára.

Célok és értékek

A fejlesztés alapvető célja tehát ötödik, hatodik és hetedik osztályosok részére olyan angol nyelvi kiegészítő tananyag létrehozása, ami táblagépen működik, egy tanítási órának jellemzően a felében elvégezhető egységekből áll, alkalmas a hátrányos helyzetből eredő lemaradás csökkentésére motiváló feladatok és tevékenységek biztosításával, amelyek közül a tanuló választhat.

A tanulót érintő célok

A tanulót érintő célok részben az idegennyelv-tanulásra és az idegen nyelvi készségekre vonatkoznak, míg mások egyéb kompetenciaterületeket, attitűdöket, értékeket (is) érintenek.

Az idegennyelv-tanulást érintő célok

Elsődleges célunk, hogy a hátrányos helyzetűek lemaradása csökkenjen. Ezt a fő célt ezeknek a részcéloknak a teljesülésével kívánjuk elérni:

- ◆ Nőni fog a tanulók idegennyelv-tanulási motivációja.
- ◆ Nőni fog a tanulók szókinccse.
- ◆ Pontosodik a tanulók kiejtése.
- ◆ Növekedni fog a tanulók képessége arra, hogy alapvető nyelvi struktúrákat nyelvtani elemzések nélkül elsajátítsanak, ismerős helyzetben előhívjanak és használjanak.
- ◆ Nőni fog a tanulók beszédképessége: jobban képesek lesznek arra, hogy a célnyelvet valós kommunikációra, információcserére, saját vélemény, gondolat és érzés kifejezésére használják.
- ◆ Javul a tanulók hallás utáni értése.
- ◆ Kisebb mértékben az olvasott szöveg megértése és némileg az íráskészség is fejlődni fog.
- ◆ Változni fog a tanulóknak a nyelvi hibázáshoz való viszonya: megértik, hogy a hibák a tanulási folyamat természetes részei. Ezzel együtt azt is reméljük, hogy megnövekszik a kockázatvállalási készségük is, vagyis nem tartja őket vissza a nyelvhasználatától, ha nem biztosak valamiben. Ez a sikeres nyelvtanulók egyik legfontosabb ismérve.

Egyéb célok

A nyelvi célok elérésének módjait úgy próbáljuk kialakítani, hogy a tanulók egyéb kompetenciáira, személyiségére és gondolkodására is pozitívan hasson a tananyag használata. Ezek:

- ◆ A tananyag teret ad a tanulók kreativitásának és fejleszti a gondolkodásukat.
- ◆ A tananyag ösztönzi a tanulói autonómiát, énhatékonyságot és együttműködést.
- ◆ A tananyag használatával nő a tanulók digitális kompetenciája.
- ◆ A tananyag segít megismerni más kultúrákat és a vélemények, lehetőségek sokszínűségét.

A tanárt érintő célok

Egyszerre cél az, hogy a tanárok elfogadják a tananyagunkat és használják, mert bizonyos tekintetben megfelel a nyelvtanítást érintő elképzeléseiknek és az előírásoknak; és az, hogy változtassanak a tananyag használatával a legelterjedtebb frontális, együtt-haladó; a tudatos, szabálykövető, hibakerülő nyelvtanulást kialakító; kevésbé motiváló módszereiken.

Amiben változást remélünk

A felsorolásra kerülő, módszertani gyakorlatot érintő változások a tananyagunkat használni kívánó tanárookra nem egyformán érvényesek. Nyilván sok lesz közöttük, akiknek

nem, vagy csak kevés módszertani változásra lesz szükségük ahhoz, hogy a tananyagot sikerrel alkalmazzák. Másoknál a kívánatos változás meglehetősen jelentős lehet. Ezek a következők:

- ◆ A tananyag használata során a pedagógusok gyakorlatában jellemzőek lesznek a tanulók által kedvelt, így motiváló, a spontán nyelvelsajátítást támogató tevékenységek.
- ◆ A tanórákon nagyobb szerepet kap a beszédképesség fejlesztése. Elindul, és idővel jellemzővé válik a célnyelvi óravezetés és a valós célnyelvi kommunikáció a szokásos osztálytermi helyzetekben.
- ◆ Pozitívabbá válik a nyelvtanárok viszonya a tanulói hibákhoz.
- ◆ A nyelvtanárok több páros és csoportmunkát használnak, és a frontális együtt-haladás helyett egyre inkább képesekké válnak a differenciálásra, a különböző feladatokon dolgozó csoportok és egyének munkájának összehangolására.
- ◆ A nyelvtanárok egyre inkább képesekké válnak a kreatív feladatok bizonytalanságainak, az általuk keletkező váratlan helyzeteknek a kezelésére.
- ◆ A nyelvtanárok egyre nagyobb biztonsággal használják oktatásra a digitális eszközöket.

Nyelvérzék és hátrányos helyzet

A kutatót és a nyelvtanárt körülvevő fogalmak hálózatában nem könnyű az eligazodás: az iránytűt gyakran kell állítani az adott kor, a technológiai felszereltség, a diákok tudásszintje és az iskola, a tanteremben tanulók szociális helyzete szerint is. Az előadás fő célkitűzése, hogy feltérképezze a nyelvoktatás legfontosabb fogalmi hátterét és megvizsgálja történelmi áttekintés keretében a fogalmakhoz kapcsolódó vizsgálatokat, szakirodalmi elemzéseket és jelenlegi használatukat. Előjáróban meg kell jegyezni, hogy a fogalmak kiválasztását az a prioritás vezette, hogy mely fogalmi aspektusok szükségesek a hátrányos helyzetű tanulók idegennyelv-tanulásának és nyelvoktatásának megértéséhez és támogatásához.

Az előadásban az alábbi fogalmakat vizsgáljuk meg:

Nyelvérzék – Hátrányos helyzet

Nyelvérzék

Adottság vagy képesség? Ez is az egyike a számos dichotómiának, melyek a nyelvérzék fogalmát beárnyékolják. Amennyiben adottságként tekintünk erre, akkor nem fejleszthető, hiszen a nyelvérzék egyik alapvető tulajdonsága, hogy veleszületett (Skehan, 1991). Amennyiben képesség-

ként értelmezzük, úgy a terminus interpretációja lehetővé teszi azt az elképzelést, miszerint ez egy fejleszthető, részben fejleszthető terület. Ottó és Nikolov (2003) konkretizálja az adottság fogalmát, mint egy olyan speciális jellemző, melyről feltételezhető, hogy állandó és előrejelzi a nyelvtanulás ütemét. Számukra a nyelvérzék így egy többnyire állandó adottság, mely abban különbözik a képesség fogalmától, hogy nehezen vagy egyáltalán nem lehet megváltoztatni külső beavatkozással. Ellis (1985) a nyelvérzék fogalmát meglepő módon, mint „nem egyszerűen definiálható” (112 old) terminus jelöli. Dörnyei (EMAcara09??) úgy véli, hogy a nyelvérzék kognitív jellegű attribútum, mely leginkább jelzi a nyelvtanuló nyelvtanuláshoz való viszonyulását, ellentétben a motivációval, mely jellemzőbben affektív. A szakirodalom és a kutatások egybehangzóan és határozottan kiemelik a nyelvérzék kognitív aspektusát (Naiman és mtsai, 1978; Ellis, 1985; Skehan, 1991). Krashen (1981a) értelmezésében a kognitív jellemző még határozottabban elkülöníthető, hiszen az idegennyelv-elsajátítás elméletében megkülönböztet két fő tanulási fogalmat: az elsajátítás fogalmát, mely hasonlítható egy természetes és spontán lejátsszódo folyamathoz. Ezzel szemben a tanulás fogalma az elsajátítási folyamat tudatos jellegére irányul, melyhez köthető a nyelvi szabályrendszer megtanulása. Krashen úgy véli, hogy a két folyamatból csak a tanuláshoz kapcsolható a nyelvérzék terminusa, azaz a formális nyelvtanulás világában, a tantermi környezetben van csak létjogosultsága. Krashen azt is ehhez csatolja, hogy a klasszikusnak nevezhető MLAT nyelvérzék teszt (magyar változata a MENYÉT-teszt) a formális tanulási kontextust vizsgálja. Ez utóbbi kijelentés azért is szükséges és jelentős, mert Ellis (1985) olvasatában a nyelvérzék tesztek eredményeit a formális tanulási környezetben lehet értelmezni, a nyelvelsajátítás kifejezetten tanulásra vonatkozó aspektusát, mely

így dominánsan igazolja a kognitív tulajdonságot. Cummins (1979) szintén a dichotómia mentén tesz különbséget a nyelvelsajátítás két főbb karakterjegye között: a kognitív/akadémiai nyelvi képesség (CALP) és az alapvető interperszonális kommunikációs készségek (BICS) között. Az előbbi dimenzió a nyelvtanulás általános kognitív és nyelvtudás mértékére utal. A második aspektus pedig szociolingvisztikai jellemzőkre épül, mivel a nyelvelsajátítás természetes jellegére vonatkozik. Ellistől Krashenen át Dörnyeivel nem bezárólag kijelenthető, hogy a nyelvérzék definícióját jellemzően a kognitív aspektussal értelmezik. Hogyan lehet a nyelvérzéket felismerni, elemezni, mérni és pontosabban definiálni? Az előadás következő részében ezekre a kérdésekre keressük a választ.

Pilot kutatás

A digitális tananyag fejlesztéséhez elengedhetetlen, hogy feltérképezzük a hátrányos régiók tanulóinak nyelvi szintjét, nyelvtanulási stílusjegyeit, valamint nyelvtanulási szokásait. Kutatásunkban a hátrányos helyzetet olyan térségek iskoláira használjuk, ahol elvégeztük a felméréseket, valamint ahol jelentős a HH és a HHH tanulói létszám, illetve ahol a térséget a magas munkanélküliség és alacsony szülői iskolázottság jellemzi. A kutatás során Dr. Kiss Csilla Nyelvérzék tesztjét alkalmaztuk, mely kifejezetten 5-6. osztályos tanulók nyelvérzékét méri. A mérőeszköz a MLAT teszt, valamint Ottó MENYÉT nyelvérzéktesztjének feladatait alkalmazza 10-12 éves korosztály számára. A pilot kutatás 4 iskola tanulói vizsgálta: 2 iskola (Biharkeresztes és Esztár) kimagaslóan magas hátrányos helyzetű tanulói létszámmal rendelkezik, szintén mértünk nyelvérzéket a budapesti Puskás Ferenc általános iskolában, melyben jelentős a hátrányos

helyzetűek száma. Kontrollcsoportként a debreceni, belvárosi, egyetemi gyakorló általános iskola 5. és 6. osztályos tanulóit mértük. Összesen N=210 tanuló bevonásával végeztük a kutatást. Az elsődleges eredmények arra mutatnak, hogy bizonyos komponensekben a hátrányos helyzetű iskolák tanulói lemaradásban vannak, szignifikánsan, belvárosi-elit iskolai kortársaiktól (gondolkodás, munkamemória), míg bizonyos komponensek (fonetikai dekódolás) esetében semmilyen különbség nem figyelhető meg. Kutatásunkat bővíteni kívánjuk még reprezentatívabb mintával, mely során megvizsgáljuk a szignifikáns különbségek okait és az esetleges célzott módszertani intervenciók lehetőségeit.

Az előadásban bemutatjuk az összehasonlító kutatás eredményeit, választ keresünk arra a kérdésre, mennyire tér el a nyelvérzék a hátrányos helyzet függvényében, és a legfontosabb tanulságot is megfogalmazzuk: milyen implikációi vannak egy ilyen kutatásnak? Miképpen lehet, érdemes hátrányos helyzetű iskolákban az idegen nyelvet tanítani?

LAKATOS PÉTER

**„Tanárnéni is tud cigányul?”
Egy romani - magyar pedagógus szótár nyelvi kísérle-
tének eredményei**

A 2011-es népszámlálási adatok szerint, közel 310 000 roma él Magyarországon, más kutatások szerint viszont, a magyarországi cigányság létszáma 800 000 és 1 000 000 közé tehető. A legtöbb nemzetiség tekintetében a gyermekkorúak arány alacsony, kivételt képeznek a cigányok. E nemzetiségen belül a gyerekkorúak aránya 32%, több mint duplája a teljes népességre jellemzőnek, ez azt jelenti, hogy minden 4-5. gyermek a 0-14 éves korosztályban roma. A tudomány mai állása szerint az oláh cigányok a hazai cigányság 20%-át teszik ki, és mindennapi életükben rendszeresen használják a romani nyelvet. A számok azt mutatják, hogy közel 100 000 romani magyar kétnyelvű diákot érint az egynyelvű oktatás negatívan, mivel sem intézmények, sem pedagógusok nincsenek, akik a diákok anyanyelvén, romaniul tanítanának.

A 2016/17- es tanévben 3 intézmény 51 pedagógusával végeztem 49 kérdésből álló kérdőíves kutatást, amelynek fő kérdése az volt, hogy tapasztalják-e a pedagógusok a romani nyelv jelenlétét a közoktatási, köznevelési intézményben (szünetekben, tanórán, óvodai foglalkozásokon). Ha tapasztalják, mit tudnak vele kezdeni, kapnak-e segítséget? A pedagógusok 60 %-a szeretne valamilyen segítséget kapni a romani nyelvvel kapcsolatban, mert

munkájuk során tapasztalják e nyelvi jelenség meglétét. 62%-uk munkája során tapasztalt már olyan szót, kifejezést roma gyermek beszédében, amit nem értett, amely romani szó, kifejezés lehetett. A vizsgált pedagógusok 96%-a találkozott már olyan romani kultúra- és nyelvspecifikus kifejezéssel, de csupán 40 %-uknak van némi fogalma ezek jelentéséről. A 2016/17-es tanévben létrehoztam – az ÚNKP keretein belül - egy magyar – cigány pedagógus szótárt, amely segítséget kíván nyújtani a főleg roma gyerekeket tanító pedagógusok számára. A szótár tematikusan épül fel, és az általános nyelvi, - illetve kultúraspecifikus kifejezések mellett, 100 tanári instrukciót is tartalmaz romani és magyar nyelven. Célja, hogy egyrészt jobban megértsék a roma gyerekek által használt szavak, kifejezések értelmét, másrészt azáltal, hogy a pedagógusok használják a nyelvet, egyfajta pozitívabb, közvetlenebb viszony alakulhat ki a pedagógus és a roma diák között, valamint a roma családok között. A nyelv értéként jelenhet meg az intézményben, presztízse növekedhet, pozitív hatással lehet a tanulásra.

A 2017/18-as tanévben a cigány-magyar pedagógus szótár tesztelését mintegy négy közoktatási intézmény (Hódász, Kántorjánosi, Nyírbéltek) – hátrányos helyzetű, többségben roma diákokat tanító – 20 pedagógusa végzi. A tesztelés olyan módon zajlott, hogy a pedagógus a tanórán vagy a tanórák közötti szünetekben, óvodai foglalkozások alkalmával egy-egy szót, kifejezést használ a roma gyermekkel/gyermekekkel szemben, megfigyeli a gyerekek reakcióját, illetve azt, hogy miként változott – adott esetben – a tanóra menete azáltal, hogy ő, mint magyar nyelvű tanár romaniul szólalt meg, vagyis tapasztalt-e bármilyen változást az óra további menetében. Ezeket a megfigyeléseket az általam erre a célra készített

13 kérdést tartalmazó tesztlapon regisztrálták legalább 20 alkalommal. Az adatok összesítése mellett a pedagógusokkal illetve a diákokkal külön interjút is végzek, amelynek legfőbb kérdése, hogyan változott a pedagógus és a roma diák között a viszony, mindez pedig miként hatott a tanítás, tanulás folyamatára.